

УЧИТЕЛЯТ ИВАН СТОЯНОВ ЗА ЧИТАЛИЩЕТО В СЛАТИНА ЛОВЕШКО

доц. д-р. Нина Христова

Текстът на учителя Иван Стоянов Кръстев (1902 - 1994 г.), който публикуваме тук, се намира в архива на читалище "Просвета" в с. Слатина, Ловешко и представлява част от изследване върху историята и културата на селото за периода от двадесетте до четиридесетте години на двадесети век. Машинописните страници – от 143 до 162, посветени на читалището в селото, са подвързани и надписани "Читалище – Слатина", а отдолу е добавено на ръка: "от Иван Стоянов". Вероятно текстът е изготвен през 60-те години, тъй като се базира на спомени на слатинчани (Петко Цачев, Цонко Вълков), които са вече покойници към 1974 г. Учителят Иван Стоянов Кръстев, от рода на Писарските (син на писаря Стоянко) в с. Слатина, Ловешко, е не само автор на това проучване, но и главната движеща сила в историята на читалището през 20-те и 30-те години. В спомените си за читалището отразява и своите политически убеждения, които съвпадат с ценностите на времето, когато е писан този текст. Иван Стоянов пише за собствената си дейност с голяма съдържаност и достойна скромност. В текста има различия при използването на минало време и при публикуването са уеднаквени като са поправени някои машинописни грешки.

Към текста на Иван Стоянов, който ми предостави Димитрина Костова, са добавени спомени за просветителската дейност на читалището, разказани през юни 2001 г. от Нанко Николов Нанков (р. 1922 г.) в с. Слатина, Ловешко.

История на читалището в с. Слатина, Ловешко 1960-те години

Основаване. Читалището е основано през 1901. За него Петко Христов Цачев (1887-1974) разказва следното: "Основаването на читалището е идея и дело на учителя Васил Христов Хиков. То носеше името "Просвета". Кога е основано, не знам. Но помня много добре, че през 1906 г. ние, младите, току-що завършили четвърто отделение, отивахме в училище, дето в учителската стая имаше малка читалищна библиотека. Учителят Иван Василев Попов, читалищен библиотекар, ни даваше книги за прочит. Председател на читалището беше Хиков." След смъртта на Хиков в 1910 г. читалището замира. Не проявява никакви признаци на живот. Настъпва пълна забрава. Забравят го и основателите му. И през 1919 година вместо да го възстановят, както е редно, те го

учредяват с името "Просвета". Ето и първият протокол за "учредяване" на читалището през 1919 г./ ОДА-Ловеч, Ф.258-К оп. №1, арх. ед. №1/

Учредителен протокол

Днес, 1919 година, април, подписалите настоящия протокол, жители на село Слатина-Ловчанско, се събрахме на публично заседание в училището и разгледахме въпроса за "откриване" читалище в селото. След изслушване говорителите за целта и значението на читалището и несъмнената полезност, която то ще донесе за културното и умствено повдигане не само на нас, а и на всички селяни.

РЕШИХМЕ

1.Открива се читалище в селото под името "Просвета".

2.Избира се с явно гласуване настоятелство на читалището, състоящо се от председател -Цонко Данков Глогов, касиер-секретар - Цонко Вълков, библиотекар - Петко Христов Гайдаров /Дачев/, и съветници: Цонко Василев /Хиков/ и Тодор Митев /Яков/.

3.Задължава се настоятелството в непродължително време да изработи проектоустав за работата и управлението на читалището и на най-близкото заседание да се внесе за одобрение.

4.Подписалите настоящия протокол са действителни членове на новооткритото читалище.

Ръководител на събранието: Иван Василев Попов, учител

Подписали: Цонко Данков /Глогов/, Тодор Христов /Хиков/, Петко Илиев /Личков/, следващите имена не се четат. Листът е скъсан, а останалата част е зацапана. Подписите продължават: Цонко Василев Хиков, Иван Христов Хиков, Георги Ангелов Петров Карабаджаков, Петко Христов Гайдаров, Христо Иванов Мошев, Митю Вълев Цочков, Георги Ангелов Кенаров, Тодор Митов /Яков/, Йочо Стоянов Пеев, Славко Христов Хиков, Стоян Стоянов Данчев, Петър Стоев /Карадимитров/, Иван Цонев Къкриненски, Драган Иванов Драганов, Тодор Стоев Жилков, Петър Вълев Шолев.

Следват още осем подписа, които не може да се разчетат. Подписали са всичко 31 присъстващи "основатели".

На 4 май 1919 г. (протокол № 2 от 4. V. 1919 г. на читалищното ръководство) читалищните членове наново се събират, за да одобрят проектоустава за уредбата и управлението на читалището. Той има 10 глави и 33 члена. Избират за годишен празник на читалището 24 май, Св. Св. Кирил и Методий. Уставът е написан собственоръчно от учителя Иван Василев Попов. На събранието присъстват 18 читалищни членове.

Материално читалището е затруднено. Липсват средства за

задоволяване на най-елементарните му нужди. Единственият принос е членският му внос – малък и незначителен. И на следващата година (1920) читалищното ръководство основава фонд "Читалище", чиито средства да стабилизируют финансовото му положение, и пускат между населението подписка за набиране средства с кратък текст:

ПОДПИСКА

За събиране волни пожертвувания за засилване и подпомагане фонд "Читалище Просвета". 14. I. 1920 г. с. Слатина. От настоятелството.

Събрана сума: от 53 души 359 лева. Дали по-чувствителни суми: по 20 лева – Съби Василев Попов, Ангел Кръстев, Иван Василев Попов, Иван Драганов Василев; по 10 лева – Панко Митев Хиков, Данчо Пенков /Пендаков/, Христо Иванов Мошев, Стойко Цонков Карабаджакот, Величко Пенков /Пендаков/, Христо Цачев Гайдаров, Иван Симеонов Вътот.

Читалищна сграда. Идеята за постройка на читалищна сграда в селото е на учителя Васил Христов Хиков. След като по негова инициатива е основано читалището, се почувствала нужда от читалищна сграда, където да се провежда цялата разнообразна просветна и политическа работа. Цонко Вълков Стойнов, ученик на Хиков, разказва: "Хиков водеше борба за постройка на читалищна сграда без подкрепата на останалите учители. Той успя по лична инициатива и със собствени средства да доведе инженер от град Плевен, за да определи мястот за постройка на читалищна сграда. Избраха мястот под църковния двор. Забиха колчета. Но местната общинска власт не позволи строежа на сградата."

Идеята на Хиков за постройка на читалищна сграда е погребана заедно с него и дълго време е забравена. Просветната работа на читалището след смъртта му заглъхва напълно.

След Първата световна война идва ново поколение учители, които отново поемат просветното дело под закрилата и името на читалището. Обаче липсата на сграда не позволяваше тя да бъде по-съдържателна, поразгъната. И отново идеята за постройка на читалищна сграда изпъкна на преден план.

През 1932 г. с протоколно решение № 1 от 22. II. 1932 г. читалищното ръководство иска от общинския съвет да се даде старото общинско помещение /беглишки хамбар/, за да построят на мястотот му читалищна сграда. Помещението и мястотот искат даром. То е стара сграда, която по това време не служи за нищо и ако се държи така, без да се стопанисва, ще се срути от самосебе си. Общинският съвет решава да се отстъпи на читалището исканата сграда, но по липса на читалищни средства не се построи сградата.

От 1936 г. Иван Стоянов Кръстев, директор на Основното училище,

тура началото на лектория – вечерни четения и политпросвета. Читалнята, която се намира в сградата на Цоню Василев Хиков, макар и доста обширна, се оказва тясна да побере всичко любознателно, което желае да се учи. Те с мъка се добират до читалнята, за да слушат любимите си вечерни четения и политинформация. И идеята за читалищна сграда с просторна, уютна и светла читалня, която да побере всичко любознателно и ученолюбиво, отново изпъква с цялата си острота.

На едно-две заседания на читалищното ръководство подхвърлената от слушателите идея за постройка на читалищна сграда е одобрена. И ръководството на читалището възприема като най-лесна и бързо осъществима идеята всяко лято по харман училищните прислужници Стоян Йочев Гишев и Моню Недков Трифонов с магаре и два чувала привечер от харман на харман да събират жито като доброволна помощ за фонд "Постройка читалищна сграда". Идеята се посреща от населението с одобрение. Всеки даваше от сърце. По харман обикновено хората биват по-щедри. Храната още не е влязла в хамбара, откъдето стопанинът с мъка я изважда. Събраната храна се складира в основното училище. След приключване на хармана храната се продава на местната кооперация¹.

И така с общи усилия на селяни и читалищно ръководство до 1944 г. се събират около 250 хиляди лева във фонд "Постройка читалищна сграда". Приходите, които постъпват от лазаруване и коледуване с ученици, от "джамал" с възрастни, от вечеринките с учителите, децата и читалищната театрална група, всичко се отклонява изключително за този фонд.

През 1938г. читалищното ръководство отново повдига пред общинския съвет въпроса за построяване на читалище /Общ. съвет, прот. № 1 от 22. IV. 1938/ - за отчуждаване дворното място на Цонко Цачев Бурджука и започване на строежа още през 1938 г. Общинският съвет отказва отчуждаването на мястото, като се мотивира, че то не е удобно за исканата цел, понеже няма площадно лице. Съветът упълномощава кмета да отиде в Плевен при окръжния инженер и да го доведе в селото, за да се определи място за постройка на читалищна сграда, като сочи място под църковния двор.

И този път молбата на читалищното ръководство остава като глас в пустиня.

През 1940 г. пред Общинския съвет на Слатина отново се поставя въпроса за постройка на читалищна сграда /прот. решение на Общ. съвет № 15 от април 1940/. Министерство на войната настоява най-после общината да определи място за постройка на паметник на загиналите във войните слатинчани. Иска в най-скоро време да се изработи ситуационен план и им се изпрати за одобрение.

Общинският съвет, както и в миналото, нямаше желание да подпомогне строежа на читалищната сграда. Той беше ням свидетел и

стоеше настрана от тази прекрасна идея. Не по сърце му беше и постройката на паметник на загиналите във войната слатинчани. Но притиснат сериозно до стената от военното министерство, той трябваше някак да се спасява.

По това време Плевен обеща на читалищното ръководство да отпусне помощ 500 хиляди лева при условие, че ще наберем около 300 хиляди лева във фонда "Постройка читалищна сграда". Всички, ръководство и членове, от сърце се радваха, че най-после желанието ни за читалищна сграда ще се осъществи. Общинският съвет, узнал това, без да уведоми читалищното ръководство, съобщава в Министерство на войната, че в най-близко време предстои строеж на читалищна сграда, която ще носи името "Читалище-дом паметник". "На готово бебе баба" – казва народът. И за целта отпуска за строеж "безвъзмездно" общинското място под църковния двор.

Но отново прът в колелото. Сега вече от местната кооперация. Разраснала се, тя чувстваше остра нужда от салон, където да провежда организационните и просветни събрания за членовете си. Училищният салон, който беше обикновена училищна стая, не можеше да ги побира. Читалищните средства, около 800 хиляди лева /свои 300 хиляди и 500 хиляди заем/ бяха предостатъчни за постройка на салон над кооперативната сграда. И се започна една безогледна агитация между читалищните кооперативни членове против постройката на самостоятелна читалищна сграда. Безогледна, казвам, защото тях не ги интересуваше нуждата на читалището. Ние искахме самостоятелна читалищна сграда с просторен театрален салон, където младите можеха да провеждат тържества, представления, весели вечери. За любознателните пък – просторна читалня, която да побира всичко, що желае да се учи.

Кооперацията държеше на салон - несолидна постройка, над кооперативната сграда, неподходяща за увеселения и тържества. Липсваха читалня и други подходящи помещения, тъй необходими за една читалищна сграда. И се стигна до положение, близко до баснята на Славейков "Орел, рак и щука". Имахме да теглим общ товар – просветата на населението. Но за голямо съжаление тръгнахме по пътя на орела, рака и щуката, без оглед интересите на цялото население. И товарът не мръдна. Остана си там, където беше през 1901 г.

Настъпват смутни времена. Пожарът на Втората световна война заблизва границите на родината ни. Оръдейният тътен се чува ясно. Не е време за строежи.

Така трагично завършва една благородна и прекрасна инициатива, повдигната и тъй желана от две поколения, които положили толкова труд, сили и средства, без да имат щастието си да видят мечтата си осъществена

– собствен читалищен дом.

Читалищен салон. За читалищен салон дълги години се използва западната учебна стая на началното училище. Тясна, неудобна, едва побира 70-80 души. Столове липсват. Зрителите сядат на учебните чинове. Сцена – заковани груби букови дъски върху чиновете. Декори и завеса – шарени селски черги. През 1928 г. с читалищни средства се построява сцена към същата учебна стая. Салонът, който се ползва и за учебна стая, малко се разширява. Декори – боядисан плат на заковани летви. Тясно и неудобно задкулиско пространство. За сядане – пак чинове и няколко реда столове. Пак тясно, задушно, неприветливо.

Читалня. Тя се помещава в сградата на Цоню Василев Хиков, която се намира на мегдана сред селото. Открива се за първи път през 1935 г. От основаването на читалището до тази дата читалня не е имало. Читалнята работи само вечер от късна есен до ранна пролет. Преустановява работата си само през летния сезон. През зимата се посещава от млади и стари, най-вече когато се открива “лекторията” – вечерни четения и политинформация.

Библиотека. Читалищната библиотека не е многобройна. Помещава се в два библиотечни шкафа, настанени в читалнята. Предстои постройка на читалищна сграда и всички приходи отклонявахме към фонд “Постройка читалищна сграда”. Преобладава художествена литература – приключенска, романи, разкази, пътеписи. Така се задоволяват нуждите на четците, които в по-голямата си част бяха младежи. Библиотеката приема и раздава два пъти седмично книги за прочит. Младите четат с увлечение. Библиотекари биват винаги учители, които обичат и познават книгата. Това им дава възможност правилно да ориентират и насочват младите четци.

Просветна дейност. Просветната читалищна работа започва с учредяването на читалището през 1901 г. Неин родоначалник е Васил Христов Хиков, местен учител. С ученици и възрастни той организира представления. Хиков първи туря браздата на неразораната слатинска целина и сее семето на просветата между малки и големи.

Крайно културен, оратор с прекрасен дар слово, Хиков дири отдушник, где най-добре в широк мащаб да излее туй, що бушува в наболялата му душа. Той вижда и сам преживява мъката и страданието на селяните, материалната им и духовна нищета, която ги души и не им дава да прогледнат, да видят и да разберат, че и те са чада на майката земя, че не като мащеха тя трябва да се отплаща за придобитото с кърваво пот и горчиви сълзи. Така заработил, той вижда изхода – **ЧИТАЛИЩЕТО!** Народното читалище, где може всичко и на всички да се каже, за да прогледнат съселяните му... И той запреща ръкави, без да държи сметка, че с това ще настрои против себе си селските първенци и чорбаджии. Ще

спечели врагове, които няма да му простят за смелостта да даде огъня в ръцете на онеправданите и отритнатите от живота селяни. И спънките се зареждат една след друга, все по-жестоки, все по-нечовешки.

Ето твърде интересен случай измежду многото, разказан от Цонко Вълков Стойнов, за трудностите, които Хиков среща при първите опити да изведе младите на театралната сцена.

Младежи под ръководството и подготовката на Хиков трябва да представят "Обесването на Левски". Местната общинска власт отказва да даде кеята /глашатая/, който да разгласи из селото вечеринката. Но това не отчайва ръководителя им. Той съобразява и нарежда: тримата младежи "актьори" – Цонко Вълков, Петко Христов и Цонко Василев, да викат наред от бунище на бунище. Така да обхождат цялото село и поканят селяните на представление. Изобретателността и смелостта на Хиков правят силно впечатление на селяните и те вечерта препълват училищния салон.

А един колега на Хиков, учител от село Деветаки, разказва: "Васил имаше чуден организаторски талант, дух и маниер. Той организира и ръководи театрална група, в която участваха млади и ентусиазирани учители от съседните на Слатина села. Вдъхновени от руското народничество за просветна работа между населението, ние вършехме чудеса. Денем учехме децата, а вечер пътувахме километри, за да се съберем ту в едно, ту в друго село за репетиция. След окончателната подготовка посещавахме околните села, дето населението ни посрещаше с възторг и умиление. Аз се бях специализирал, по липса на желаещи учителки, и изпълнявах изключително женски роли. Това беше мой патент и се гордеех с него. Главните роли изпълняваше винаги Хиков. Той имаше бурен и чудно мелодичен глас, който внушаваше, респектиреше. Вживяваше се в играта и даваше много сполучливи образи. Хиков беше дарен и за актьор, и за режисьор, и за организатор.

Смъртта на Хиков (1910) и последователните войни турят край на просветната и политическа работа в селото. Тя бе възстановена чак към 1917 г., начело на която вече застана новото поколение ученици, които се учеха в Ловеч. А именно: Марин Нанков Пеев, Борис Тодоров Хиков, Иван Стоянов Кръстев, Мина Василева Хикова, Райна Иванова Василева, Дичо Стоянов Дичев, Бонка Петрова Карабаджактова. Те, подпомогнати от свои съученици от Ловеч, изнасяха по едно представление пред пролетната и зимната ваканция, които се посещаваха масово от населението. Даваха се под патронажа на Земеделската дружба. Те прибираха и доходите от представленията. А на "артистите" даваха обща вечеря, придружена с алкохолни напитки – вино и ракия. И ние, неукрепнали в живота младежи, често ставахме жертва на Бакхус.

През това време ние представихме следните сериозни творби:

„Женитба“ и „Ревизор“ на Гогол, „Край мътния поток“ на Пшебишевски, „На дие“ на Горки, „Иванко“ и „Нещастна фамилия“ на Друмев, „Вестникар ли?“ на Вазов, „Силата на мрака“ на Толстой.

Главните мъжки роли изпълняваха обикновено Цано Стойков и Стефан Бояджиев от Ловеч, наши съученици. Стойков после стана един от добрите актьори и любимец на пловдивската публика, игра продължително в Пловдивския драматичен характер. А Бояджиев постъпи на работа като свещеник в Ловеч. Цано беше отличен комик, крайно духовит. Много сполучливо възпроизвеждаше опакото и смешното у хората. А Стефан с прекрасния си бурен и цветист глас изпълняваше удивително и с голяма вещина народни песни. През антрактите и веселите части те забавляваха публиката с духовити хуморески и чудно мелодични народни песни. С това те станаха любимци на слатинчани. Наближава ли Коледа или Великден, интересът на слатинчани към театъра се повишава. И когато се научаваха от местните ученици, че се готви представление, първият въпрос към тях беше: „А Цано и Стефан ще дойдат ли?“. Те не можеха да си представят вечеринка без любимците им – комик и певец.

Останалите мъжки роли изпълняваха местните ученици: Марин Нанков, Борис Хиков, Дичо Стоянов, Иван Стоянов. Женските роли бяха патент на Мина Василева Хикова, Райна Иванова Василева, Бонка Петрова Карабаджакова. А при нужда взимаше участие и девойката Гина Петрова Карабаджакова. Сега като комик започна да се проявява нашият съученик Борис Хиков, който след време стана достоен заместник на Цано.

Когато ние, учениците, бяхме възпрепятствани и не успяхме да се подготвим, представленията се даваха от възрастните начело с Цонко Вълков, Цонко Василев Хиков, Петко Христов Цачев /Гайдаров/, подпомагани от местните ученици и ученички. За щастие ние вече разполагахме по това време с четири девойки, та не ставаше нужда мъже да изпълняват женски роли. Възрастните слатински „актьори“ си спомнят следните техни представления: „Племенникът“, в главна роля с Цонко Вълков, „Бъдни вечер“, „Тончеви шеги“.

По това време не се говореше за читалище. То не съществуваше даже и на книга. Бяха го забравили и учредителите му. Сумите от представленията се изнизваха от ръцете на „артистите“. Къде отиваха, никой не знаеше, никой не се интересувахе. Всички бяхме ученици, млади, ентусиазирани. Парите не ни занимаваха. Пред нас стоеше по-благородна цел – възпитание на населението чрез театър. Това беше единствената наша публична изява, де можехме да вложим сили, желание, младежки жар в полза на отрудените селяни.

Учителите и театралното дело. Занизаха се година след година. Един по един бившите „артисти“ завършваха и се настаняваха на работа като учители

в родното си село. След нас дойдоха нови местни кадри. Желанието за просвета между селяните не беше изчезнало и подехме работата си с още по-голям жар. Станахме членове на читалището, което бе възстановено през 1919 г. Една част от нас влязоха в ръководството му. И под негова егида заработиха по-организирано, по-отговорно, по-съзнателно и целенасочено.

През 1928 г. читалищното ръководство със собствени средства и безплатен труд от страна на селяните построи сцена към западната учебна стая. Учителите, любители на театралното дело, заработиха упорито и настойчиво. Това беше единствената просветна работа извън училище с възрастните. Те вършеха това със съзнанието, че са длъжни да се включат в усилията на останалата интелигенция за издигане културното ниво на населението. В тези театрални представления се включваха и работеха с желание всички учители - наши и чужди. За щастие учителският персонал беше отдавна феминизиран, повечето от учителките бяха жени, та не се налагаше мъже да изпълняват женски роли. А и публиката беше вече по-просветена, по-претенциозна и с изработен театрален вкус. Учителската театрална група си задоволяваше с работата си само в село. Съседните села никога не посетихме по липса на театрални салони в тях.

Младежка любителска театрална група. От 1934 г. към читалището бе организирана "Младежка любителска театрална група". Състоеше се изключително от младежи и девойки, завършили местната прогимназия. Те с готовност се отзоваха на молбата на читалищното ръководство да подемат тази благородна задача и да влеят силите си в театралното дело за просвета на селяните. Младежката група почти измести учителите от сцената. През зимата под прякото ръководство и контрол на читалищния председател Иван Стоянов младежката група изнасяше представления за сметка на фонд "Читалищна сграда". В продължение на редица години те представиха: "Обесването на Левски", "Борислав", "Хан Татар", "Лъч над Странджа", "Иванко", "Калната топка", "Татко, гладен съм", "Тъмни души", "Враг". Съседните села ни посетиха. Дейно участие в играта взимаха: Радослав Стойков Карабаджаков, Иван Ангелов Пърчев, Петър Иванов Койнов, Васил Георгиев Брадашков, Данчо Александров Златанов, Петър Златанов Карастоянов, Давид Цанков Кръстев, Иван Вълчев Петков. А от девойките: Димитрина Петрева Димова, Станка Хинкова Цачева, Христина Величкова Пендакова, Кръстина Величкова Петкова.

Младежите бяха ентузиасизирани и работеха с увлечение. А населението ги възнаграждаваше с масово посещение. Изненадващи бяха дисциплинатата и самоконтролът им. Стях председателят на читалището Иван Стоянов работи до 1940 г. В последствие работата на младежката театрална група пое Иван Цонев Хиков, учител в Слатина. При него тя разви изненадващ дейност - връх на любителското театрално изкуство за Слатина. Цонев се оказа един от най-подготвените талантиливи ръководители и организатори в областта на

театралното дело. Упорит, настойчив, с много усет към драматичното, той с умение и майсторство водеше любителската читалищна театрална група, в която се вляха вече и доста учители. Цонев не знаеше полумярка, а винаги докарваше работата си до успешен край. С това той спечели сърцата и душите на младите актьори и обичта на публиката. представленията му не се нуждаеха от разгласа. Публиката ги посещаваше масово, без покани, без музика. Той първи прекрачи прага на слатинската сцена, като посети много близки и далечни села и разнеси славата на младите слатински актьори из Ловешко. Слатинската младежка любителска театрална група под ръководството на Цонев в продължение на няколко години посети селата: Летница, Куришуна – с пиесата “Двете майки”; Владия, Дренов, Бохот, Дойренци – с “Калната топка”. Село Николаево посети три пъти с “Тъй казват хората” на Бранислав Нушич и “Двете майки”. В същото село гостува по случай стогодишнината от смъртта на Пушкин с драматизираната поема “Цигани”. В Николаево дават дневно по три представления – през деня за деца и гимназиални ученици, а вечер за възрастни. Угърчин посещават два пъти с “Царска милост”. Село Българене – с “Тревога” от Орлин Василев, “Неразделни” на Пенчо Славейков, “Криворазбрана цивилизация”. В селата Горан и Славяни – с “Чичо - Томовата колиба”, “Калната топка”, “Тъй казват хората”.

Групата е излъчена като първенец на окръжно състезание и получава грамота. Като първенец се явява на зонално състезание в Тетевен, където успява да се нареди измежду първите.

Най-дейни и добри актьори от групата на Цонев бяха: сестрите учители Бонка и Надежда Петрови Карабаджакови, Петър Иванов Койнов, Слави Стойков Цонков, сестрите Цанка и Лиляна Иванови Миткови, Данчо Александров, Пенчо Стоянов Вачев, Иван Ангелов Пърчев, Йорданка Цанкова Миткова, учителка.

Цонев беше и суфлър, и гримьор, и рисуващ на декори, и ръководител на групата. Работеше при тежки условия. Никаква помощ от никого.

Все по същото време дейно участие в театралното дело взимаха самостоятелно и учениците от Слатина, които учеха в Ловеч. На тях всякога се отстъпваха ученическите ваканции, за да им се даде възможност и те да проявяват театралните си сили и възможности.²

От 1934 до 1940 г. председател на читалището е Иван Стоянов, директор на Основното училище в селото. До 1935 г. просветната работа на читалището се изразяваше изключително в представления, давани от учители, младежи, ученици. Липсваше друга каквато и да е просветна форма за издигане културното и политическо ниво на селяните.

Вече с опита си от просветната и политическата пропаганда през 1925г. и лекторията с въздържателното дружество на възрастните, той решава сам да поеме тази работа вече в читалището.

Просветните въздържателни беседи, които до това време водеше в кооперацията, Стоянов пренася в читалнята. Те започват да се посещават масово не само от въздържателите и в скоро време читалнята се оказва тясна да побере лобопитните посетители.

По това време някои от читателите подхвърлят гласно идеята: не би ли било възможно тези беседи да не са само въздържателни, а да се разнообразят и с други теми. И ако е възможно, да не траят само два пъти в седмицата, а през цялата седмица. Вместо да възнем в кръчмата, казваха хората, и да дишаме замърсения от тютюн и алкохол въздух, всяка вечер да се прибираме в читалнята и тук да слушаме и за световните събития, и история, и география. Това предложение навежда Стоянов на мисълта за лектория през цялата седмица, каквато фактически води през 1925 г. в бозаджийницата. И той решава да поеме тази трудна и отговорна задача. И без това като библиотекар на читалището всяка вечер два пъти в седмицата раздава и приема книги от читателите и още толкова беседва с възрастните на въздържателна тема. Остава му само да намери подходящ материал, който да чете или разказва пред посетителите в продължение на два часа всяка вечер.

По това време избухва гражданската война в Испания (1936 г.). Тя дава интересен и изобилен материал за лекторията му, който с удоволствие биха слушали всички присъстващи. Решено - сторено. Изработва следния план за бъдещата си работа.

1. Понеделник, сряда, петък – политинформация като ударението пада върху събитията в Испания.

2. Вторник, четвъртък - литературно четене: разкази, повести, романи от наши и чужди автори.

3. Събота - въздържателни беседи

Тъй разнообразна, работата привличаше масово населението. Кръчмите обезлюдяваха. И за да могат слушателите редовно да запазват местата си в читалнята, идваха час, а често и два преди започване на работата. Този дълъг престой те използваша не за клюки и безпредметни спорове, а в преразказ и разговор върху четеното и слушаното предната вечер. И често когато се попадаше на любимата тема – “Под игото”, “Записки по българските въстания”, книги на Чудомир, Максим Горки, Виктор Юго (“Клетниците”) - пред входната врата на читалнята ставаха скандали кой да влезе.

- Защо се бутате? - обаждаха се редовните слушатели. – Идвате за пръв път и искате да ни изпреварите! Преполовихме вече “Под игото”. Дайте път на редовните слушатели!

Читалнята ставаше тясна. Броят на слушателите се увеличаваше всяка вечер. Тъй, съвсем непринудено изникна идеята за набиране на средства за

постройка на читалищна сграда, с просторна и уютна читалня, която да побере всички желаещи да се просвещават.³

Литературно четене. Него лекторът провеждаше два пъти седмично. Четеше наши и чужди прогресивни автори: "Епопея на забравените" и "Под игото" на Вазов, "Идилии" на П. Тодоров, "Чифликът край границите" и "Старопланински легенди" на Йордан Йовков. След тях се редяха Захари Стоянов, Елин Пелин, Светослав Минков, Антон Страшимиров, Чудомир, Максим Горки, Емил Зола, Виктор Юго.

С подчертан интерес посетителите слушаха "Под игото", "Епопея на забравените", "Записки по българските въстания". За отмора лекторът им четеше Чудомировите разкази със силно подчертан хумор. Те така допадаха на слушателите, че се налагаше да ги препрочита по няколко пъти, докато паметливите ги заучаваха наизуст.

Особено подчертан интерес проявяваше към съдържанието на "Под игото" дядо Симеон Димитров Шопов. Понеже слушателите идваха рано, дядо Симеон използваше това време за да им преразкаже чутото. Спореше с тях и при нужда правеше справка с лектора, който по това време като библиотекар раздаваше или приемаше книги от читателите.

Понякога Стоянов, за да облекчи положението си и се поразтовари, използваше прогимназиални ученици - отлични четци. Те се отзоваваха с готовност, за да помогнат на директора си. Дясната ръка на лектора беше Светослав Славков Хитов, сега професор, който често го заместваше при четене.

Въздържателни беседи. Тях лекторът провеждаше събота вечер. Не ги пропускаха и редовните слушатели невъздържатели. Беседите свързваше с анатомията на човешкото тяло, което ги правеше още по-интересни и забавни. Ползваше учебните картини по анатомия за по-пълна представа на човешките органи, през които минават алкохолът и тютюневият пушек. Най-напред запознаваше слушателите с всеки човешки орган на дадена система, службата му. След това минаваше на въздържателната беседа - как действат върху него алкохолната отрова и никотинът, какви заболявания предизвикват. Тази успоредница улесняваше много лектора. Имахме вечери на затвърдяване или беседи диспут. Сега по-дейни бяха умерените пиячи, които правеха опит да защитят тезата: "Умереното пиене не е вредно". Те именно правеха аудиторията по-интересна, по-активна.

Отличен последовател въздържател беше Георги А. Кенаров, заминал по-късно за Аржентина. Лекторът често го намираще на площада сам да спори с пиячите като разбиваше на пух и прах несъстоятелната им теория за ползата от пиенето и пушенето.

Ранна пролет и късна есен, преди да започне вечерното четене, въздържателите превръщаха вечер мегдана на публична аудитория. Споровете от читалнята се пренасяха на открито, на всеослушание. Тук

аудиторията беше по-обширна, слушателите по-разнообразни. Нашите другари я използваха за агитация на трезвеност и политпросвета. Кръчмите обезлюдяваха без да се провежда референдум за затварянето им.

Лекторията започваше всяка година от началото на ноември и свършваше в края на март. Тя трая от 1936 до 1940 г., когато Стоянов напусна селото поради изселване в Ловеч.

За голямо съжаление при наличието на добри и сериозни учители, никой не пожела да продължи тъй сполучливо подредената работа. При четенията и политпросветата никой от учителите не пожела да му помогне. Нито един от тях не взе участие, защото работата беше тежка, отговорна. Искаше се повече жар, всеотдайност в служба на населението. Политинформацията бе опасна за учителските им места, затова те избягваха да се включват в нея. Помощници му бяха само прогимназиалните ученици. Те с готовност жертваха вечерното си свободно време, за да помогнат на директора си и на жадните за просвета слатинчани, техните бащи и братя.

Въздържателно дружество с възрастните. То се яви през 1934 г. като резултат от упоритата и системна работа на всички учители, ученици, въздържателни вечеринки, утра, беседи, забави, въздържателни вестничета. Дружеството на възрастните въздержатели броеше 54 души. За да могат възрастните да устояват въздържателната идея сред пияните, Стоянов изнасяше през зимата в кооперативния дом, а после в читалнята седмично по една сказка за вредата от алкохолните напитки и тютюнопушенето. А през гроздобер ги запознаваше с приготвянето на безалкохолно вино и начини на запазване на грозде и други плодове в прясно състояние. Идеята за безалкохолно вино се поде масово от родителите по упоритото настояване на децата ученици. И така Слатина стана крепост на въздержанието. Кръчмите почти обезлюдяха. За сметка на тях всяка вечер през зимата се пълнеше читалнята, де млади и стари, будни прогресивни селяни търсеха просвета за задоволяване на духовните си нужди.⁴

Когато през юни 2001 г. в с. Слатина получих текста на Иван Стоянов за читалището, го прочетох на Нанко Николов (роден 1922 г.), един от най-възрастните възпитаници на читалището, който се отличава с природна висока интелигентност и жива памет. Той разказа следните спомени за читалището от времето, когато е бил осемгодишно дете:

“Помня аз, в читалището четох “Робинзон Крузо” в стаите на Ангел Попов, вечер я четох. Как изпаднал, корабокрушение имало. Той изплавал на един остров, че колко живял, че един дивак дошъл и Робинзон Крузо го предпазил да не го изядат (там диваците ядяха хора). И живеели заедно,

хранили се, и един ден видял параход и се сетил и метнал една дреха на едно дърво и те видели, че има живот. И го прибрали, негo и тоя, Петко, дивия човек. Туй да е било към 1930 г., ние бяхме хлапетии. Помощи за читалището събираха - тогава имаше читалищни и училищни настоятелства, те ходеха по село да събират храна и на Коледа, и на Йордановден. Джамал правеха и колкото храна вземеха, продаваха за помощи на читалището.

За театъра - ходехме и ние, висяхме по прозорците, защото не можем да влезем вътре, нямаме пари. Да съм ходил един път само. Имаше по-възрастни от нас, такива, те ходеха по вечеринките."

Сегашното състояние на читалище "Просвета" в с. Слатина, Ловешко е печално. Библиотеката от години не е закупувала книги поради липса на средства. Просветителските функции от миналото, присъщи за читалището, са загубени. Онова, което се прави, е малко и отговаря на нуждите от забавление, а не на духовните нужди, за които говори учителят Иван Стоянов и които са движили първооснователите на читалище.

Снимка на учителя Иван Стоянов, седнал най-отляво с дете на коленете, с дейци на читалището, около 1939 г. На гърба на снимката с молив е написано: "Слатинската златна младеж."

БЕЛЕЖКИ

¹-В с. Слатина Ловешко е основана една от най-старите земеделски кооперации в България.

²-На това място в текста следва кратко изложение на лекционна пропаганда, в това число и политическа, което пропускаме.

³-Тук в текста следва пасаж, отнасящ се до политическата просвета и най-вече до подробното проследяване на събитията в Испания по време на гражданската война.

⁴-Текстът продължава с изложение по здравеопазването и други области на историята в селото.